

Dr hab. Zofia Kolbuszewska, Prof. UWr
Zakład Literatury i Kultury Amerykańskiej
Instytut Filologii Angielskiej
Uniwersytet Wrocławski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Trynieckiej
pt. *Female Characters in the Victorian and Neo-Victorian Novel:*
An Intertextual Study
(Postaci kobiece w powieści wiktoriańskiej i neo-wiktoriańskiej:
stadium intertekstualne)

Rozważania mgr Trynieckiej zawarte w rozprawie pt. *Female Characters in the Victorian and Neo-Victorian Novel: An Intertextual Study* (Postaci kobiece w powieści wiktoriańskiej i neo-wiktoriańskiej: stadium intertekstualne) znakomicie wpisują się we współcześnie toczoną debatę nt. krytycznego podejścia do dziedzictwa kulturowego, tradycji i kulturowej pamięci. Perspektywa badawcza studiów nad intertekstualnością pozwala doktorantce na interesujące ukazanie zarówno ciągłości kulturowej jak i zmiany w przedstawianiu w powieści roli kobiety i jej miejsca w społeczeństwie brytyjskim w wieku dziewiętnastym, dwudziestym i dwudziestym pierwszym, oraz uwypuklenie dialogicznej relacji między powieścią współczesną i powieścią, kulturą i ideologią okresu wiktoriańskiego.

Obierając bardzo ciekawą i obiecującą perspektywę intertekstualnej analizy postaci kobiecych w wybranych powieściach wiktoriańskich i neo-wiktoriańskich, doktorantka może nieco na siłę unika chociażby zdystansowanego odwołania się do dziedziny women studies, nie wspominając nawet o feminizmie. A przecież na str. 88-89 doktorantka dobitnie formułuje

swoje bardzo interesujące, mocne stanowisko, które brzmi jak główna teza rozprawy: „Tracing literary opportunities of neo-Victorian heroines appears especially vital in the current era primarily concentrated on excavating the ordeals and horrors of the past, leaving no room for hope. Therefore, I try to present the neo-Victorian heroines analysed in this study as ‘redeeming’ the past and offering a more reassuring and optimistic version of the bygone”. Może przywracając nadzieję i godność kobiecym postaciom poddanym próbie w wiktoriańskim świecie i pokazując, że postaci w powieściach neo-wiktoriańskich realizują możliwości jedynie potencjalnie rysujące się w powieści wiktoriańskiej w postaci niezrealizowanych alternatyw lub wyborów marginalizujących postaci kobiece jako Innego, autorka dysertacji dąży do takiego odczytania relacji intertekstualnych powieści wiktoriańskiej i neo-wiktoriańskiej, które przywraca równowagę i sprawiedliwość w stosunkach pomiędzy płciami i warstwami społecznymi.

Relacje te są zachwiane lub nierealizowalne w patriarchalnym świecie korporacyjnego kapitalizmu przedstawionego w powieściach wiktoriańskich. Charakteryzując postaci kobiece w powieściach neo-wiktoriańskich doktorantka traktuje ich konstrukcję jako swoiste zwycięstwo kobiet asertywnych, mocnych i niepodporządkowujących się konwencji; kobiet, które nie są ofiarami patriarchalnego systemu. Czyż takie alternatywne, a czasem wręcz kontrfaktyczne, neo-wiktoriańskie przepisane i skomplikowanie wizji historycznej, nie spełnia postulatów feministycznej wizji wspierania kobiecej autonomii, asertywności i opowiadania się za równością kobiet i mężczyzn w kategoriach prawnych, ekonomicznych i obyczajowych? Refleksja ta i sformułowane powyżej pytanie nie stanowią bynajmniej zarzutu, lecz stanowią raczej próbą zrozumienia usytuowania metodologii doktorantki w stosunku do podejść feministycznych. Uważam też, że zaprezentowana przez nią perspektywa intertekstualności i dialogizmu znakomicie służy doktorantce jako warsztat umożliwiający staranne uzasadnienie wyartykułowanej mocnej tezy.

Analizy przeprowadzane przez mgr Tryniecką pokazują, że część literackiej produkcji w duchu neo-wiktoriańskim nie jest skażona toksyczną nostalgią za kulturą i stosunkami społecznymi panującymi w wiktoriańskiego świecie, lecz dokonuje głębokiej rewizji naszego obrazu wiktoriańskiej Anglii i angielskiego imperium oraz oficjalnie artykułowanych poglądów na temat miejsca kobiet w wiktoriańskim społeczeństwie. Doktorantka pokazuje ponadto w jaki sposób współczesne fascynacje epoką wiktoriańską i rozkwit neo-wiktorianizmu uświadamiają Brytyjczykom kulturową ciągłość z czasami wiktoriańskimi

(nawet pomimo dramatycznych zwrotów historii, które wydawały się tą ciągłością zakłócać lub wręcz zrywać) oraz pozwalają na rewizję współczesnego rozumienia kim byli Wiktorianie, wiktoriańskich wyobrażeń nt. kobiecości jak i współczesnych nam postaw wobec kształtowania się kobiecej tożsamości.

Solidnie opracowana rozprawa mgr Aleksandry Trynieckiej posiada starannie przemyślaną strukturę. Wprowadzenie oraz rozdziały drugi i trzeci stanowią część teoretyczną rozprawy. Doktorantka przedstawia swoje narzędzia badawcze we wprowadzeniu. Rozdział drugi poświęcony jest omówieniu powieści wiktoriańskiej w jej kulturowym i społecznym kontekście. W rozdziale trzecim doktorantka analizuje zjawisko rekonstrukcji i rewizji dziewiętnastowiecznej kultury angielskiej i pokazuje, że w ten sposób tradycja wiktoriańska nieustannie zajmuje poczesne miejsce w brytyjskim imaginarium wieku dwudziestego i dwudziestego pierwszego.

Rozdział czwarty stanowi część analityczną rozprawy. W czterech podrozdziałach mgr Tryniecka interpretuje różne aspekty konstrukcji postaci kobiecych w powieściach neo-wiktoriańskich pozostających w intertekstualnym dialogu z powieściami wiktoriańskimi. Jestem zdania, że bardzo trafne i dowcipne sformułowanie tytułu pierwszego podrozdziału zasługuje na szczególną uwagę: „The New Woman Restaged: The Madwoman in the Library and the Man in Ruskin's Garden in Gail Carriger's *Soulless*”. Tytuł ten demonstruje performatywność konstrukcji bohaterów powieści neo-wiktoriańskiej oraz przekroczenie a nawet wręcz odwrócenie stereotypów związanych z konstrukcją płci społecznej w społeczeństwie wiktoriańskim, i w skondensowany sposób nawiązuje do całej biblioteki tekstów literackich i krytycznych dotyczących roli kobiety w dziewiętnastym wieku. Dyskusji znaczenia ubiorów i systemu mody dla charakteryzacji kobiety w powieści wiktoriańskiej i przedstawienia autonomii kobiety w powieści neo-wiktoriańskiej poświęcony jest podrozdział drugi. W podrozdziale trzecim doktorantka rozważa udzielenie w powieści neo-wiktoriańskiej głosu postaci kobiecej, którego powieść wiktoriańska jej odmawia, podczas gdy podrozdział czwarty poświęcony jest konstrukcji postaci kobiecej w neo-wiktoriańskiej powieści biograficznej (bio-fiction).

Doktorantka starannie dokumentuje wykorzystane źródła i umieszcza obszerne komentarze w licznych przypisach. Praca opatrzona jest bogatą, liczącą czternaście stron bibliografią świadczącą o bardzo dobrej orientacji autorki rozprawy w teoriach intertekstualności,

bachtinowskim dialogizmie, historii literatury wiktoriańskiej, teorii neo-wiktorianizmu, teorii konstrukcji postaci oraz teorii systemu mody Rolanda Barthesa.

Dysertacja doktorska mgr Trynieckiej jest bardzo ciekawą propozycją interpretacji konstrukcji postaci kobiecych w powieści neo-wiktoriańskiej jako alternatywnej wizji losów bohaterek wiktoriańskich. Z przyjemnością przeczytałam fragmenty pracy poświęcone znaczeniu semiotyki mody i ubioru dla charakteryzacji postaci. Doktorantka demonstruje w rozprawie szerokie spektrum zainteresowania zagadnieniami teoretycznymi, umiejętność uważnej analizy tekstualnej oraz pasję badacza prawdziwie zaangażowanego w studia nad kulturą wiktoriańską i zjawiskiem neo-wiktorianizmu.

Tak jak po każdej lekturze, nasuwa się jednak kilka wątpliwości, uwag i pytań, które nie tyle wpływają na ocenę dysertacji ile skłaniają do koleżeńskej dyskusji. Moje wątpliwości budzi stanowisko, któremu doktorantka daje wyraz w podrozdziałach pt. „Adaptation or Appropriation: Narrating the Past as an Ethical Question” oraz “Biography, Detective Fiction and Bildungsroman: Victorian Genres Revisited”, zamieszczonych w rozdziale trzecim. Zastanawia mnie idąca pod prąd dialogizmu normatywizująca postawa doktorantki przyjęta jak rozumiem, w zgodzie z poglądami Ann Heilmann i Marka Llewellyna wyrażonymi w książce *Neo-Victorianism: The Victorians in the Twenty-First Century, 1999-2009*. Doktorantka zakłada, że etyczne jest tylko poważne, zgodne z historycznymi faktami lub z nich wyekstrapolowane potraktowanie wiktoriańskiej rzeczywistości i postaci w tekstach należących do konwencji neo-wiktoriańskiej. A zatem fikcyjna autobiografia Charlotte Brontë w powieści *The Secret Diaries of Caharlotte Brontë* może być potraktowany jako część poważnej, etycznej neo-wiktoriańskiej adaptacji biografii pisarki (ponieważ fakt, iż pisała dziennik jest bardzo prawdopodobny), podczas gdy narracja dotycząca fikcyjnego faktu bycia świadkiem zbrodni przez postać reprezentującą pisarkę w powieści Laury Joh Rowland pt. *The Secret Adventures of Charlotte Brontë* do poważnych i etycznych tekstów neo-wiktoriańskich zaliczona być nie może ponieważ „zniekształca” biografię autorki. Ale czy takie założenie nie jest zbyt „udomowiające” wiktoriańską rzeczywistość? Refleksja nad zbrodnią była przecież istotnym tematem wiktoriańskiej kultury popularnej, a kontrfaktyczne zetknięcie fikcyjnej Charlotte Brontë ze zbrodnią mogłoby pomóc w zadaniu nowych pytań lub przeformułowaniu tradycyjnie zadawanych, na temat rozumienia dobra, zła i potworności przez „historyczną” pisarkę.

Normatywizujące podejście do alternatywności grozi ocenzurowaniem dialogiczność i, paradoksalnie – wszakże mówimy tutaj o alternatywnej wersji historii -- niebezpiecznie zbliża podejście doktorantki do postawy twórców i producentów tzw. Heritage Industry. Jako przemysł kulturowej pamięci produkuje – nie przeczę -- wysokiej jakości nostalgiczne adaptacje, których recepcja przysporzyć może ogromnej przyjemności estetycznej. Dzięki swojej estetycznej perfekcyjności uzyskanej dzięki zaawansowanym technologiom medialnym, produkcje Heritage Industry dają wyraz tęsknocie za wyidealizowaną rzeczywistością wiktoriańskiej i pre-wiktoriańskiej Anglii jako prekursorom współczesnej korporacyjnej rzeczywistości, która mieni się ich spadkobiercą, i dysponując zaawansowanymi technologiami próbuje zmarginalizować inne wersje przedstawień historycznej tradycji. Warto przeciwstawić takim nostalgicznym dziełom krytyczną twórczość literacką -- a nawet historiograficzną -- posługującą się pełnym spektrum strategii kontrfaktyczności w celu zrewidowania wyidealizowanej i toksycznie nostalgicznej polityki kulturowej pamięci. Co ciekawe, wyartykułowana na str.88-89 dysertacji teza doktorantki przywołana w tej recenzji na str. 2, jak najbardziej sytuuje się w kontinuum mocnej, nieocenzurowanej kontrfaktyczności.

Jestem również zdania, że, paradoksalnie, to co z jednej strony stanowi zaletę dysertacji doktorantki, tj. różnorodność punktów widzenia z których dokonuje intertekstualnej analizy postaci kobiecych w zestawianych powieściach wiktoriańskich i neo-wiktoriańskich, oraz ugruntowujące tezy autorki wielokrotne powtórzenia pewnych wniosków i poczynionych uwag, staje się z drugiej strony swoistą achillesową piętą pracy. Można odnieść wrażenie, iż ta skąd inąd bardzo interesująca wielość metodologicznych pomysłów, przede wszystkim tych przedstawionych w części analitycznej, oraz występujące w niej liczne powtórzenia wynikają z faktu, że autorka złożyła tą część z osobnych artykułów, które nie zostały wystarczająco scalone w integralną całość.

Niezależnie od przedstawionych uwag i wyrażonych wątpliwości uważam, że rozprawa doktorska mgr Aleksandry Trynieckiej przyczyni się do wzbogacenia anglistyki polskiej o interesujące analizy ważnych koncepcji kulturowych, historyczno-społecznych oraz historyczno-literackich, w świetle których doktorantka rekonstruuje pożądaną lub postulowaną wizję tożsamości kobiecej, wyłaniającej się z obecnego, krytycznie zrewidowanego rozumienia ciągłości pomiędzy współczesną kulturą angielską i kulturą wiktoriańską. Należy również podkreślić, że w części teoretycznej rozprawy doktorantka

zebrała bardzo przydatne kompendium nt. metodologicznych podejść dotyczących intertekstualności, zestawiając teorie prezentowane przez badaczy zagranicznych i badaczy polskich.

Podsumowując swoje uwagi dotyczące rozprawy doktorskiej pani mgr Trynieckiej pragnę podkreślić, iż opierająca się na solidnym warsztacie badawczym dysertacja potwierdza naukowe kompetencje doktorantki oraz dowodzi jej pasji badawczej i akademickiego zaangażowania. Uważam, że rozprawa spełnia wszelkie przewidywane ustawą wymogi stawiane pracom doktorskim. W związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie Pani mgr Aleksandry Trynieckiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wrocław, 19. 04. 2018 r.

Zofia Kolbuszewska